

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-57>

УДК 911.3.908.338.48

ЗАМКОВИЙ ТУРИЗМ НА ЗАКАРПАТТІ ТА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ

CASTLE TOURISM IN TRANSCARPATHTIA AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Машіка Ганна Василівнадоктор географічних наук, професор,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6063-5823>**Пригара Ольга Василівна**кандидат біологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3433-7173>**Mashika Hanna, Pryhara Olha**
Uzhhorod National University

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку замкового туризму на Закарпатті. Досліджено сучасний стан замкового туризму, його культурне, економічне та екологічне значення для регіону, розглянуто перспективи розвитку а також шляхи адаптації до сучасних туристичних тенденцій. Результати аналізу туристичної діяльності Мукачівського замку «Паланок» свідчать про активне зростання туристичного бізнесу в регіоні, що пов'язане зі збільшенням чисельності населення регіону за рахунок тимчасово переміщених осіб та зростанням інтересу до історико-архітектурної спадщини країни. Показана важливість збереження історичної цінності замків і природних ландшафтів, здійснення активного маркетингу та просування замкового туризму, розвиток туристичної інфраструктури та залучення місцевого населення і місцевої влади до розвитку сталого замкового туризму.

Ключові слова: історико-архітектурна спадщина, замковий туризм, екологія, Закарпаття.

The article is devoted to topical issues of the development of castle tourism in Transcarpathia. In connection with the processes of integration, interest in the fortification heritage of Ukraine is growing, especially in the west, where the best objects of castle tourism throughout the country have been preserved. Castle tourism is an important component of the tourism industry of Transcarpathia, were 12 castles (mostly in the form of ruins) built in the IX–XVI centuries have survived to this day. Studying the current state of castle tourism will allow to better preserve and popularize the historical and cultural heritage, which is of great importance for the identity of the region. The issue of the development of castle tourism and increasing its attractiveness is closely related to the current stage of the development of domestic tourism. Castle tourism in Transcarpathia offers a variety of activities, including excursions, themed tours, festivals and reenactments of historical events. Many castles are also used as venues for cultural and artistic events, which allows tourists not only to get acquainted with history, but also to immerse themselves in the atmosphere of past eras. The results of the analysis of the tourist activity of the Mukachevo Castle "Palanok" indicate the active growth of the tourist business in the region in today's complex socio-political conditions, which is connected with the increase in the population of the region at the expense of temporarily displaced persons and the growing interest in the historical and architectural heritage of the country. The development of castle tourism in Transcarpathia contributes to the preservation of cultural heritage and stimulates the economic growth of the region. In order to increase the popularity of castle tourism in Transcarpathia, it is important to preserve the historical value and restore castles, develop tourist infrastructure on the basis of greening tourist activities, active marketing, creation of online tours and tourist routes that include the fortifications of the region, active cooperation with authorities, involvement of local population to the development of castle tourism and preservation of the natural environment.

Keywords: historical and architectural heritage, castle tourism, ecology, Transcarpathia.

Постановка проблеми. Активізація внутрішнього туризму на заході України у зв'язку з воєнними діями на сході країни вимагає пошуку нових, ексклюзивних форм туризму, які будуть цікавими як для тимчасово переміщених осіб так і для військових, учасників бойових дій, правоохоронців, волонтерів та місцевих жителів.

Сьогодні спостерігається підвищення інтересу до замкового туризму, який базується на використанні об'єктів оборонної архітектури, таких як замки, фортеці, оборонні храми та міські укріплення. Цей напрямок стає все більш насиченим змістом, орієнтованим на вивчення фортифікаційних об'єктів, їх збереження та використання в туристично-рекреаційній діяльності.

Актуальність дослідження замкового туризму на Закарпатті зумовлена необхідністю підвищення туристичної привабливості регіону, здійснення діяльності на засадах сталого розвитку, що сприяє збереженню навколишнього природного середовища та історико-культурної спадщини регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інформацію про фортифікаційні споруди Карпатського регіону і Закарпаття, зокрема, та їх використання в туристичній діяльності висвітлено у працях Н. Аніпко, О. Герасименко, Т. Завадовського, Д. Каднічанського, Н. Кирилович, М. Маркевич, О. Мацюк, О. Дзембас, І. Прохненко, М. Жиленко, В. Мойжес, П. Пеняка, М. Рутинського, В. Степанчука та інших.

Однак, зростання інтересу до фортифікаційної спадщини, розвитку замкового туризму та необхідність збереження історичної цінності замків, їх автентичності та природного середовища, що їх оточує, вимагають подальших досліджень у цій галузі.

Мета статті: визначення туристично-рекреаційного потенціалу замків Закарпаття та аспектів їх використання на засадах сталого туризму та збереження довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Замковий туризм як один з видів туристичної діяльності характеризується динамічним розвитком в сучасних умовах, при цьому змістове наповнення цієї діяльності постійно збільшується. Суть замкового туризму полягає у відвідуванні і дослідженні історичних замків, палаців, фортець та інших об'єктів, що мають культурне і архітектурне значення. Ознайомлення з об'єктами оборонної архітектури, які є частиною історико-культурної спадщини України має важливе

освітнє та виховне значення, сприяє підвищенню патріотизму населення [7].

Найбільша кількість замків збереглася на заході України (близько 90% всіх замків країни), в тому числі і на Закарпатті [6].

Замки на Закарпатті почали будуватись у XI–XII столітті, коли територія входила до складу середньовічної Угорщини, та створювались як осередки адміністративного і військового управління територіальних одиниць (комітатів). Для зведення замків обирали невисокі (заввишки 20–30 м) пагорби або схили гір, які домінували над оточуючим рельєфом. Ті, що були побудовані на периферії Карпатського басейну, біля торговельних шляхів, відігравали значну роль і в захисті прикордоння. На початкових стадіях їх будівництва зазвичай служили виключно оборонним цілям, проте зі зміцненням олігархічних кланів, замки стають ще й символом влади, в тому числі й політичної. Власники замків не тільки були багатшими, але й могутнішими і впливовішими за інших [9].

До наших днів на Закарпатті збереглося 12 замків (більшість лише у вигляді руїн), історія яких охоплює період з IX до XVI століття. Зведення фортифікаційних споруд було зумовлене необхідністю охорони знаменитого Соляного шляху, який мав надважливе економічне значення для Австро-Угорської Імперії. Шлях вів до соляних копалень у районі нинішнього Солотвина, а як відомо, сіль вважалась «білим золотом». Для захисту соляного родовища та торгового шляху, що вів від нього, були збудовані Броньківський, Сілецький, Квасівський, Вишківський і Хустський замки [3].

Наразі Броньківський замок складається з двох кам'яних споруд, які в деяких місцях майже не виділяються над сучасним рівнем землі. Лише залишки фундаменту збереглися від Сілецького, Квасівського та Вишківського замків. Так само споруда Виноградівського замку «Канків» до нашого часу дійшла тільки у вигляді руїн і далі продовжує руйнуватися [8].

Значущою фортифікаційною спорудою пізнього середньовіччя є Хустський замок, від якого теж збереглися лише руїни. Замок був споруджений у XIV столітті, а від XVI до XVII століть проходила значна реконструкція, що перетворила його в складний комплекс оборонних, житлових та господарських споруд. Замок відігравав ключову роль у захисті «Соляного шляху» [3].

Королівський замок «Нялаб» (збереглися лише руїни) був призначений служити резид-

Таблиця 1

Замки Закарпаття

№	Назва	Місцезнаходження	Початок будівництва / перша письмова згадка про укріплення
1.	Броньківський замок (руїни)	Хустський район, с. Бронька	XIII ст. (1273 р.)
2.	Сілецький замок (руїни)	с. Сільце Хустського району, г. Бодулів	X-XI ст. / XIII ст.
3.	Квасівський замок (руїни)	с. Квасово Берегівського району	XII-XIII ст. / 1390 р.
4.	Виноградівський (Севлюшський) замок Канків (руїни)	м. Виноградів, біля підніжжя Чорної гори	XI ст. / 1262 р.
5.	Королівський замок Нялаб (руїни)	с. Королево Виноградівського району	1315 р.
6.	Вишківський замок (руїни)	с. Вишково Хустського району г. Варгеді	XIII ст. / 1299 р.
7.	Хустський замок (руїни)	м. Хуст	XII ст / 1191 р.
8.	Мукачівський замок «Паланок»	м. Мукачево, вул. Замкова гора	IX-XI / 1086 р.
9.	Чинадіївський замок «Сент Міклош»	сmt. Чинадієво Мукачівського району	XIV ст.
10.	Середнянський замок (руїни)	с. Середнє Ужгородського району	1146 р.
11.	Невицький замок (руїни)	с. Кам'яниця Ужгородського району	XII ст.
12.	Ужгородський замок	м. Ужгород, вул. Капітульна	IX ст.

Джерело: складено авторами за [1; 3; 8; 12; 13]

денцією угорських королів під час полювання в цих місцях. Замок також мав велике стратегічне значення щодо захисту транспортування «білого золота» з Марамароша до центральної Угорщини.

Мукачівський замок «Паланок» – типова середньовічна фортеця, зведена на горі вулканічного походження (188 м н.р.м.) біля м. Мукачево для охорони та контролю важливих торговельних і військових шляхів. Замок повністю відновлений до оригінального вигляду і сьогодні вважається туристичною візитівкою Закарпаття [1].

Замок «Паланок» є одним з найвидатніших історичних пам'яток Закарпаття. Його історія налічує понад 1000 років, що робить його одним з найстаріших замків України.

Перші згадки про «Паланок» датуються IX століттям, коли тут існувала фортеця, яка захищала місцеве населення від нападів варварів та кочовиків. У XII столітті замок перейшов у володіння угорських королів, які посилити його оборонні споруди та розширили територію.

Замок «Паланок» мав значну вагу в історії Карпатського регіону, зокрема, за часів його власника, князя Федора Коріатовича (1396–1414 р.р.), який провів значні будівельні та укріплювальні роботи. Був викопаний величезний 85-метровий колодязь, який додав оборонній системі замку додаткові можливості [1].

У різні історичні періоди «Паланок» був свідком багатьох важливих подій. Так, у XVII столітті тут був ув'язнений імператор Фердинанд II, який пізніше став королем Угорщини.

У 1633–1711 рр. замок знаходився у власності трансільванських князів Ракоці, які вели активну боротьбу за незалежність від династії Габсбургів. Після смерті князя Ференца I Ракоці, у 1672 році, його дружина Ілона Зріні продовжила визвольну боротьбу, підтримувала дух воїнів під час тривалої облоги Мукачівського замку.

У XIX столітті замок втратив свою оборонну значимість і перетворився на адміністративну будівлю. Після реставраційних робіт у

XX столітті він став відкритий для туристів і став однією з головних туристичних атракцій регіону.

Чинадіївський замок (замок «Сент Міклош») розташований на місці, де долина р. Латориця звужується, гори обступають шлях зусібіч. За 60 км від цього місця знаходиться Верецький перевал, так звані Руські Ворота, через які пролягав важливий торговий шлях «Руська Путь».

Чинадіївська фортеця – це кам'яна, з двома кутовими вежами та метрової товщини стінами споруда, зведена в XIV ст., яка служила оборонним та митним пунктом. У різний час фортецею володіли княгиня Ілона Зріні, її син Ференц II Ракоці, граф Міклош Берчені, графи Шенборни. Тепер тут розташовані експозиції кельтської та скіфської культури, а також портрети всіх власників замку.

Цікавим у туристичному плані є Середнянський замок, який розташований не на горі, а на рівнині. Замок утворює одна чотирикутна кам'яна башта-донжон (башта останньої оборони, дозорна, не призначена для тривалого проживання) висотою 20 м, товщина стін – 2,6 м.

Археологічні дослідження Середнянського замку нещодавно виявили численні підземні приміщення [9]. Замок вважається однією з найстаріших оборонних споруд європейського середньовіччя. На жаль, нині замок перебуває в жалюгідному стані.

Ужгородський замок. Початок будівництва замку датується IX століттям. Розташований на одному з горбів над тодішнім поселенням слов'ян – білих хорватів, на чолі якого стояв князь Лаборець [12].

У 1312 році король Карл Роберт подарував замок італійським братам Другетам. У володінні роду Другетів замок залишався впродовж 350 років. У 1711 році замок перейшов під розпорядження австрійської корони.

В Ужгородському замку сьогодні розміщується Закарпатський краєзнавчий музей, де представлено багату колекцію історичних артефактів та культурних цінностей. У замку зібрано художні колекції, які представляють твори мистецтва різних епох та стилів; археологічні знахідки, які свідчать про давню історію регіону; етнографічні експозиції, які демонструють традиції, культуру та побут різних етнічних груп, що проживали в регіоні; історичні артефакти, такі як старовинна зброя, різноманітні предмети побуту, документи тощо.

Одним з найбільш древніх закарпатських замків є Невицький замок (збереглися лише руїни). Фахівці стверджують що автентичності замку немає рівних в Європі [2].

Замок був зведений у XII столітті на дуже важливому відрізку торгового шляху. Майже триста років замком володіла династія графів Другетів. На початку XIX століття біля замку був закладений сад на честь знаменитого угорського вченого Карла Вагнера. Сьогодні замок знаходиться в досить поганому стані, проте вважається однією з найцінніших архітектурних пам'яток Закарпаття [2].

Як бачимо, від більшість замків Закарпаття на сьогоднішній день залишилися лише руїни, тому використання їх у туристичній діяльності є доволі проблематичним.

Найкраще збереженими та відновленими є Ужгородський замок та Мукачівський замок, які користуються найбільшою популярністю серед відвідувачів.

Окрім замків туристично привабливими є палац Перені у м. Виноградів та палац графів Шенборнів у с. Карпати Мукачівського району.

Палац барона Перені побудований після руйнування замку «Канків» у м. Виноградів, який став непридатним для життя монарших осіб. Значна розбудова палацу відбулася у XVII ст. під впливом європейської архітектурної епохи бароко. Палац оточує розкішний парк – пам'ятка садово-паркової культури XIX ст., який місцеві жителі називають «маленьким Версалем».

Палац Шенборнів – колишня резиденція та мисливський будинок графів Шенборнів. Для спорудження палацу було використано астрономічний принцип: кількість вікон дорівнює кількості днів у звичайному році – 365 (є ще одне вікно на випадок високосного року, але воно замуроване), а кількість димоходів відповідає кількості тижнів – 52. Кількість входів у споруду відповідає числу місяців у році – 12, а пори року відображені через 4 вежі, що знаходяться в кутах палацу. Навколо палацу закладено парк, де зростає понад 40 видів рідкісних рослин. У центрі саду викопане декоративне озеро, обриси якого нагадують мапу Австро-Угорської Імперії. Сьогодні тут діє кардіо-неврологічний санаторій «Карпати» [13].

Прикладом використання фортифікаційних споруд у туристичному бізнесі є робота Мукачівського замку «Паланок».

Сьогодні в замку розташовується Мукачівський історичний музей, де, серед артефактів можна побачити зброю минулих епох,

предмети побуту, одяг, інструменти, прикраси тощо. В експозиції музею представлені картини, гравюри, скульптури та інші художні твори, які відображають історичні події та життя людей минулих епох. Динаміка відвідуваності туристами і екскурсантами замку «Паланок» за останні роки показана на рис. 1.

Найкращі показники спостерігались у 2019 році, коли у Мукачівському замку побувало 245 679 осіб. У період епідемії COVID-19 Мукачівський історичний музей був закритий для відвідувачів, в замку проводилися лише тематичні on-line екскурсії: «Мукачівський замок Паланок», «Над Мукачевом», «Знай рідне місто», «Таємниці Паланку», «Мукачівські закапелки», «Закарпатські сакури» та інші. Поступове відновлення туристичної галузі в постпандемічний період позначилось і на зростанні відвідуваності замку у 2021 році (198 076 осіб), однак з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну ситуація значно погіршилася. У 2022 році замок відвідала 86 751 особа (рис. 1).

Незважаючи на воєнний стан в країні, відвідуваність замку у 2023 році зростає до 209 194 осіб, що пов'язане з активізацією внутрішнього туризму на заході України, збільшенням кількості населення регіону за рахунок тимчасово переміщених осіб.

Серед відвідувачів замку найбільша частка дорослих – 65 123 особи, діти різної вікової категорії (переважно шкільного віку) – 56 588 осіб, особи пільгових категорій (студенти вищих навчальних закладів, пенсіонери, батьки багатодітних родин) – 22 326 осіб, дорослі з картою мукачівця – 1890 осіб, пільгові категорії з картою мукачівця – 3935 осіб. Безкоштовно замок відвідали 32 018 осіб (учасники бойових дій, військовослужбовці, правоохоронці та працівники ДСНС, волонтери, інваліди I, II груп, інваліди війни, чорнобильці, діти-сироти та ін.) (рис. 2).

Загальний дохід замку «Паланок» у 2023 році склав 11 782 165 гривень, що вказує на високу зацікавленість мешканців та гостей міста Мукачево історією та культурною спадщиною краю.

Для привабливання туристів в Мукачівському замку проводяться різноманітні культурні заходи, зокрема етнофестиваль «Королівські вечори в Мукачеві», міжнародний фестиваль «Карпатський гусяр», фестиваль середньовічної культури «Замкові гуляння» (містична квест-екскурсія зі смолоскипами в нічному замку), фестиваль фейерверків «Замковий салют», святкування Нового року, Різдва тощо.

Користується популярністю «Весілля Ілони Зріні», щорічна історична реконструкція якого

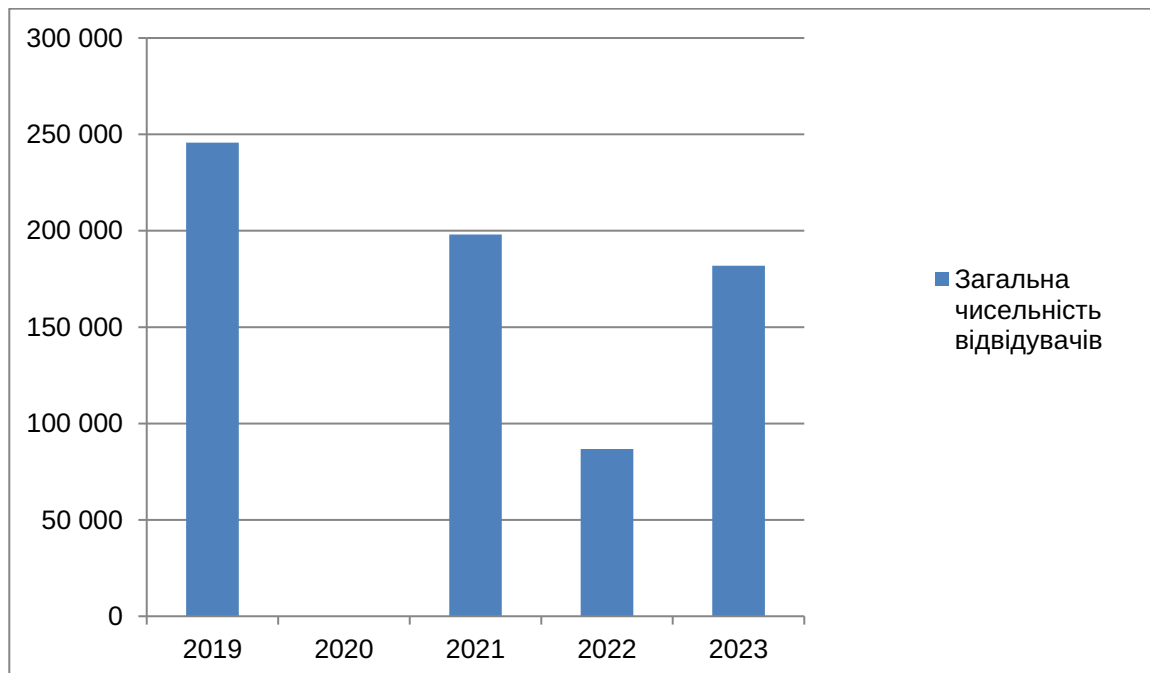

Рис. 1. Динаміка відвідувань замку «Паланок» за 2019–2023 рр.

Джерело: складено авторами за [14]

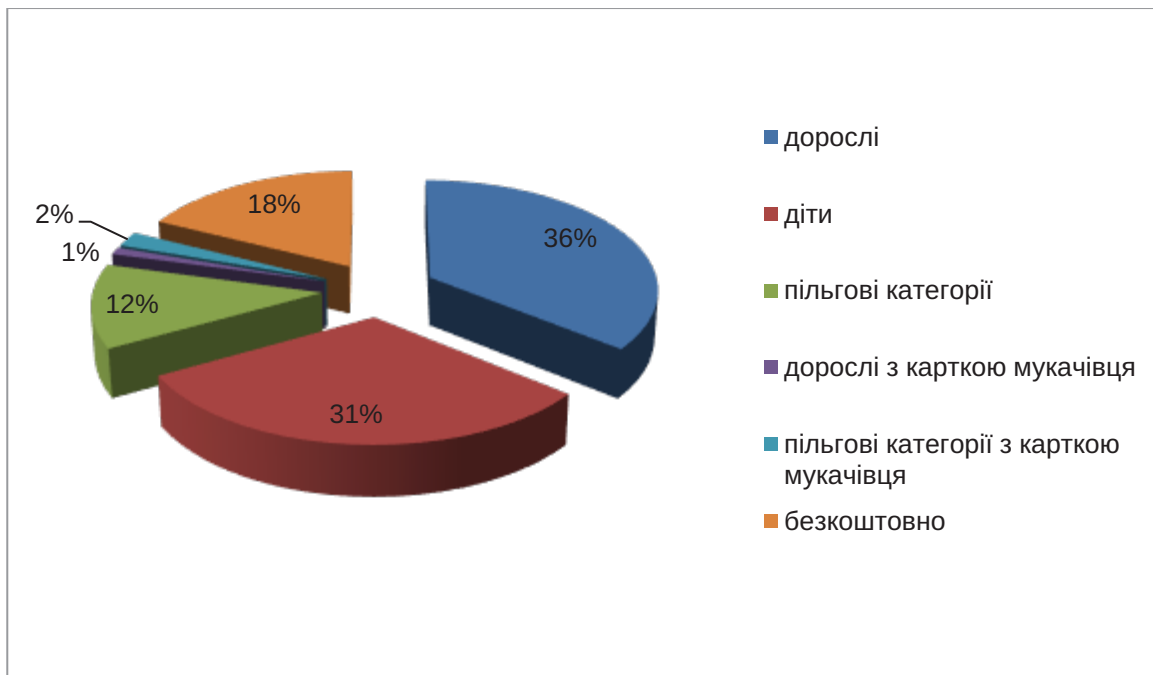

Рис. 2. Категорії відвідувачів Мукачівського замку «Паланок»

Джерело: складено авторами за [14]

збирає тисячі гостей. Туристи можуть побачити старовинну весільну церемонію, яка включає бої лицарів, постріли з гармат, музику, танці, скуштувати середньовічні страви, вина, змагання ремісників тощо.

На території замку проводиться щорічний Мукачівський міський фестиваль національних культур «В родині єдиній». У фестивалі беруть участь співочі колективи із міст-побратимів Мукачева – Будовар та Кішвард (Угорщина), Гуменне (Словаччина), Пелгржімов (Чехія).

За підтримки Європейського Союзу організовується щорічний міжнародний фестиваль «Карпати Фест», метою якого є збереження історико-культурної спадщини регіону.

Використання замкових споруд у туристичній діяльності можливе різними способами: проведення екскурсій та огляду замкової споруди; проведення різноманітних культурних заходів та святкування подій (весілля, концерти, фестивалі); розміщення етнографічних музеїв та виставок; використання в оздоровчих та рекреаційних цілях (розміщення санаторіїв); облаштування готелів та ресторанів; організація різних видів активного відпочинку (прогулянки в парках, верхова їзда тощо).

Найбільш прийнятною формою використання замків є розміщення етнографічних музеїв та виставо, оскільки будівля не потре-

бує реконструкції і таким чином замок може зберегти свою історичну цінність.

В західній літературі точаться дискусії щодо використання об'єктів історико-культурної спадщини для проведення масових заходів, таких як фестивалі. Цей спосіб використання замків може мати кілька переваг, зокрема, підвищення туристичної привабливості замків, продовження туристичного сезону, зростання інтересу та уваги до об'єкта як з боку туристів так і з боку інвесторів та реставраторів [10].

Однак, масові заходи на території замкових споруд чинять надмірний тиск як на саму будівлю так і на оточуючий ландшафт, що негативно позначається на екологічному стані території. Це призводить до руйнації важливих складових природного середовища, деградації довкілля, що, зрештою може призвести до втрати привабливості самої замкової споруди.

В практиці зарубіжних країн, забезпечення збереження спадщини замків відбувається шляхом їх реновація та інтеграції в реальне сучасне життя суспільства [4].

Для збереження замків важливе значення має їх реставрація, ретельне відновлення споруди до найменших деталей, а також охорона руїн муру та стежок навколо них від туристичного перевантаження.

Присвоєння об'єкту статусу пам'ятника історії та архітектури місцевого чи державного значення, як один з шляхів охорони замків на державному рівні, сприятиме залученню коштів на реставрацію, підвищення історичної значущості замків, а також збереження прилеглих природних територій від забруднення та деградації.

Одним із шляхів збереження і успішного використання фортифікаційних споруд у замковому туризмі та охорони довкілля є диджиталізація замків і фортець. Цифрова трансформація, що включає цифрові тематичні маршрути, 3D-додатки, а також пов'язання об'єктів з цифровими описами за допомогою QR-кодів чи технології NFC, сприяє розвитку сучасного туризму. Одним із напрямків цифровізації є створення віртуальних турів по замках, що не лише розширює доступність для туристів, але й додає нові рівні вражень та можливостей для пізнання історії, культури та природи регіону через інноваційні технології [11].

Висновки. Аналіз використання фортифікаційних споруд Закарпаття у туристичній діяльності показав, що на сьогоднішній день замки використовуються недостатньо, ще не повністю задіяний туристично-рекреаційний

потенціал цих споруд, багато замків потребують реставрації та відновлення.

Для зростання ролі замкового туризму в регіоні важливими є декілька ключових аспектів, а саме: збереження історичної цінності та реставрація замків; розвиток туристичної інфраструктури на засадах екологізації діяльності; активний маркетинг та просування замкового туризму через веб-сайти, соціальні медіа, шляхом участі у туристичних виставках та інших заходах; створення туристичних маршрутів, які включають фортифікаційні укріплення, навіть якщо від них залишились лише руїни; залучення місцевого населення до розвитку замкового туризму (виробництво сувенірів, проведення фестивалів) та заходів щодо збереження замкової спадщини та природного середовища.

Відновлення замкових споруд, передача їх у концесію, посилення рекламної кампанії, проведення масових заходів, таких як фестивалі, історичні реконструкції подій тощо, участь у туристичних виставках, облаштування прилеглих територій, відновлення їх екологічної стійкості та естетичної привабливості може підвищити інвестиційну привабливість та збільшити інтерес туристів до Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герасименко А. Мукачеве. Секрети замку Паланок. *Міжнародний туризм*. 2016. № 5. С. 112–118.
2. Дзембас О. Невицький Замок. Екскурс у середньовіччя і проблеми XXI віку: путівник. Ужгород : Видавництво TIMPANI, 2013. 136 с.
3. Жиленко, М., Мойжес, В., Прохненко, І., Драбанец, М.Р. Соляний Шлях – Salt Road. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2021. 96 с.
4. Кокарева О. І., Храплива (Антошків) Н. Л., Шпондарук В. В. Закордонний досвід використання замків у туристичній сфері. *Замковий туризм Тернопільської області: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 4 травня 2012 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 142–145.
5. Маркевич М. Замковий туризм Західної України. *Міжнародний бізнес та замковий туризм в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль-Збараж, 28–29 квітня 2017 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 177–179.
6. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України. Вид. 2-ге, випр. та допов. Львів : Центр Європи, 2005. 199 с.
7. Машіка Г.В. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Закарпатській області. *Замки та палаци в туризмі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада 2023 р.) Київ : ТОВ «Геопринт», 2023. С. 147–149.
8. Пеняк П. С. Оборонні споруди Закарпаття на «Соляному шляху» як туристична атракція. *Замки та палаци в туризмі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада 2023 р.). Київ : ТОВ «Геопринт», 2023. С. 150–152.
9. Прохненко І., Жиленко М., Мойжес В. Замки Закарпаття: від Боржави до Тиси (оборонні споруди на Соляному Шляху). Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2020. 160 с.
10. Péterfi J. The special utilization of castles in tourism – festivals in the heritage sites. *Journal of tourism and hospitality management*. Year 4. Vol. 4. P. 20–33. URL: <https://geografija.pmf.unsa.ba/jthm/files/izdvojeni/RADOVI.pdf> (дата звернення 10.06.2024).
11. Schultheiß, J., Senkiv, M. Digitalization of castles and fortresses in Ukraine – opportunities for tourism. *Фортифікації в туризмі: потенціал, стан, промоція, інновації*: Матеріали міжнародного науково-прак-

тичного інтернет-семінару (м. Київ, 23 квітня 2021 р.). Київ : ТОВ «Геопринт», 2021. С. 128–131. URL: <https://www.researchgate.net/publication/352954409> (дата звернення: 22.06.2024)

12. Ужгородський замок. URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/uzhhorodskiy-zamok> (дата звернення: 19.06.2024)

13. Палац Шенборнів (Санаторій Карпати). URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/palats-shenborniv> (дата звернення: 20.06.2024)

14. Інформаційно-діловий портал «Мукачево.нет». URL: (дата звернення: 14.06.2024)

REFERENCES:

1. Herasymenko A. (2016) Mukacheve. Sekrety zamku Palanok. *Mizhnarodnyi turyzm – International tourism*, vol. 5, pp. 112–118.

2. Dzembas O. (2013) *Nevytskyi Zamok. Ekskurs u serednovichchia i problemy XXI viku: putivnyk* [Nevytskyi Castle. An excursion into the Middle Ages and problems of the 21st century: a guide]. Uzhhorod: Vydavnytstvo TIMPANI, 136 p. (in Ukrainian)

3. Zhylenko, M., Moizhes, V., Prokhnenko, I., Drabants, M.R. (2021) *Soliany Shliakh – Salt Road* [Salt Road – Salt Road]. Uzhhorod: Polihrafsentr «Lira», 96 p. (in Ukrainian)

4. Kokareva O. I., Khraplyva (Antoshkiv) N.L., Shpondaruk V.V. (2012) Zakordonnyi dosvid vykorystannia zamkiv u turystychnii sferi [Foreign experience of using castles in the tourism sector]. *Zamkovyi turyzm Ternopil'skoi oblasti: problemy ta perspektyvy rozvytku – 2012*: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya (Ternopil, May, 4th, 2012). Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, pp. 142–145. (in Ukrainian)

5. Markevych M. (2017) Zamkovyi turyzm Zakhidnoi Ukrainy [Castle tourism of Western Ukraine]. *Mizhnarodnyi biznes ta zamkovyi turyzm v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku – 2017*: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya (Ternopil-Zbarazh, April 28th-29th, 2017). Ternopil: TNEU, pp. 177–179. (in Ukrainian)

6. Matsiuk O. Ya. (2005) *Zamky i fortetsi Zakhidnoi Ukrainy* [Castles and fortresses of Western Ukraine]. Vyd. 2-he, vypr. ta dopov. Lviv: Tsentri Yevropy, 199 p. (in Ukrainian)

7. Mashika H. V. (2023) Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku zamkovoho turyzmu v Zakarpatskii oblasti [The current state and prospects for the development of castle tourism in Zakarpattia Oblast]. *Zamky ta palatsy v turyzmi – 2023*: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya (Kyiv, November 28th, 2023). Kyiv: TOV «Heoprynt», pp. 147–149. (in Ukrainian)

8. Peniak P. S. (2023) Oboronni sporudy Zakarpattia na «Solianomu shliakhu» yak turystychna atraktsiia [Defensive structures of Transcarpathia on the “Salt Road” as a tourist attraction]. *Zamky ta palatsy v turyzmi – 2023*: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya (Kyiv, November 28th, 2023). Kyiv: TOV «Heoprynt», pp. 150–152. (in Ukrainian)

9. Prokhnenko I., Zhylenko M., Moizhes V. (2020) *Zamky Zakarpattia: vid Borzhavy do Tysy (oboronni sporudy na Solianomu Shliakhu)* [Castles of Transcarpathia: from Borzhava to Tysa (defensive structures on the Salt Route)]. Uzhhorod: Polihrafsentr “Lira”, 160 p. (in Ukrainian)

10. Péterfi J. (2024) The special utilization of castles in tourism – festivals in the heritage sites. *Journal of tourism and hospitality management*, vol. 4, pp. 20–33. Available at: <https://geografija.pmf.unsa.ba/jthm/files/izdvojeni/RADOVI.pdf> (accessed June 10, 2024) (in English)

11. Schultheiß, J., Senkiv, M. (2021) Digitalization of castles and fortresses in Ukraine – opportunities for tourism. *Fortyfikatsii v turyzmi: potentsial, stan, promotsiia, innovatsii-2021*: Mizhnarodnyi naukovo-praktychnyi internet-seminar (Kyiv, April 23rd, 2021). Kyiv: TOV «Heoprynt», pp. 128–131. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/352954409> (accessed June 22, 2024) (in English)

12. Uzhhorodskiy zamok [Uzhgorod Castle]. Available at: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/uzhhorodskiy-zamok> (accessed June 19, 2024)

13. Palats Shenborniv (Sanatorii Karpaty) [Shenborn Palace (Carpathian Sanatorium)]. Available at: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/palats-shenborniv> (accessed June 20, 2024)

14. Informatsiino-dilovy portal «Mukachevo.net» [Information and business portal “Mukachevo.net”]. Available at: <https://mukachevo.net> (accessed June 14, 2024)